

STANISŁAW W. PTASZEK (WAT)

Kiedy wolno zabijać? *Etyka wojny. Antologia tekstów**

Tak postawione pytanie, zdaniem Tomasza Żuradzkiego i Tomasza Konińskiego, redaktorów naukowych antologii *Etyka wojny*, stanowi punkt wyjścia do rozważań dotyczących moralnej dopuszczalności stosowania przemocy w stosunkach międzynarodowych oraz dla celów politycznych. Zamieszczone teksty podzielone są na sześć grup tematycznych: pacyfizm, etyka zabijania na wojnie, wojna sprawiedliwa, odstraszenie nuklearne, terroryzm, tortury. W publikacji znalazły się teksty z przełomu XX i XXI wieku, wybitniejszych i najbardziej kompetentnych autorów w tej dziedzinie, co znakomicie podnosi jej wartość naukową i popularyzatorską. Najwybitniejszymi są M. Walzer i C.A.J. Coady. Redaktorzy nie ustrzegli się pewnej jednostronności, dobór tekstów oparto głównie na autorach anglojęzycznych, pomijając chociażby bogatą w tym względzie myśl niemiecką czy francuską. W rozdziale *Pacyfizm* moim zdaniem brak choćby krótkiego fragmentu z bogatych rozważań w tej kwestii Russella, uważanego za ojca współczesnego pacyfizmu. Rozdział *Wojna sprawiedliwa* opiera się głównie na trzech doskonałych tekstach, ale tylko jednego autora, a mógłby być wzbogacony aktualnymi do dziś rozważaniami Tomasza z Akwinu. Poprzez pryzmat wielu zagadnień antologia stanowi wielki wkład w rozwój rozważań filozoficzno-etycznych i prawnych obejmujących problemy moralne wojny w stosunkach międzynarodowych oraz wykorzystywanie owej przemocy dla celów politycznych.

O pacyfizmie są teksty J. Narvesona i Ch.C. Ryana. Pierwszy uważa, że sam termin pacyfizm jest filozoficznie i pojęciowo bardzo niedookreślony. Do jakiego stopnia jest się pacyfistą, czyli jak daleko posuniętej przemocy nie należy się przeciwstawiać i jakiej siły można użyć, aby owej przemocy się przeciwstawić? Autor próbuje wskazać warunki i powody, z których to można, a nawet należy zerwać z postawą pacyfistyczną. Są to między innymi konieczność samoobrony i moralny obowiązek chronienia innych ludzi. Ch.C. Ryan pisze o postrzeganiu pacyfistów tak: „Przeżycia związane z komisją poborową przypominają mi się często, gdy czytam pisma filozofów, którzy ostro krytykują stanowisko pacyfistyczne. W pismach tych wyczuwa się identyczne przeświadczenie, że pacyfista jest swego rodzaju kretynem moralnym i propagatorem podstępnej doktryny, a jego poglądy są głupie”¹. Po analizie wielu aspektów pacyfizmu autor uważa, że nie da się go zdefiniować w sensie filozoficznym, a raczej jako postawę emocjonalną.

* T. Żuradzki, T. Kuniński (red. nauk.), *Etyka wojny. Antologia tekstów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, 442 strony.

¹ Ibidem, s. 50.

Etykę zabijana na wojnie prezentują trzy teksty. Pierwszy z nich, R.K. Fullinwidera, *Wojna i niewinność*, rozważa problem odpowiedzialności moralnej zadania śmierci i możliwości jej usprawiedliwienia na zasadzie obrony własnej, w chwili bezpośredniego zagrożenia. Moralna odpowiedzialność spada zaś na okoliczności, przyczynę, np. podżegaczy lub na samego sprawcę zagrożenia, co zmusiło zagrożonego do zadania śmierci. Tekst J.J. Thomsona, *Obrona własna*, wyjaśnia, że jest ona moralnie dozwolona zarówno w przypadku napaści zbrodniczej jak i niezawinionej napaści, np. pod wpływem narkotyku, hipnozy czy ekstazy emocjonalnej. *Etyka zabijania na wojnie* J. McMahana odnosi się do tradycyjnej teorii wojny sprawiedliwej i zasad *ius ad bellum* i *ius in bello*, pierwsza dotyczy przystąpienia do wojny, a druga sposobu jej prowadzenia. Niesłusznie walczący (którzy z własnej woli łamią lub których zmuszono do złamania zasady *ius ad bellum*) dopuszczają się zła moralnego dopiero wtedy, kiedy naruszają zasadę *ius in bello*. Autor uważa, że „moralność wojny jest w każdym razie drogowskazem do indywidualnego sumienia. Wymaga, by potencjalni ochotnicy, potencjalni poborowi i personel wojskowy w służbie czynnej rozważyli z najwyższą powagą, czy wszelka wojna, w której mogliby walczyć, jest sprawiedliwa”.

Trzecia część obejmuje problemy moralnego usprawiedliwienia używania przemocy wobec innych państw, stąd trzy teksty M. Walzera: o prawie i porządku prawnym, o antycypacji przemocy i o interwencjach. W tym ostatnim daje sześć warunków, które powinny być spełnione, by wojna (interwencja zbrojna) mogła być uznana za usprawiedliwioną: 1) musi być toczona w słusznej sprawie, 2) muszą ją prowadzić legalne rządy, 3) musi być prowadzona z właściwą intencją, 4) musi mieć uzasadnioną szansę na sukces, 5) musi być ostatecznością, a 6) szkody przez nią wywołane nie mogą być nieproporcjonalne w stosunku do zysków. D. Luban w artykule *Wojna sprawiedliwa a prawa człowieka* wskazuje, że wojny nie prowadzą państwa, lecz ludzie i że to oni poświęcają swoje życie w obronie uprawnień innych ludzi. W artykule *Interwencja humanitarna a suwerenność państwowa* Caneya definiuje on pojęcie interwencji humanitarnej. Rozpatruje najbardziej rozpowszechnione poglądy przeciw i przedstawia własne argumenty przemawiające za taką interwencją. Trzecia część traktuje o moralnym aspekcie samego użycia broni nuklearnej, jak i doktryny odstraszenia nuklearnego. Teksty: *Moralność terroryzmu*, *Terroryzm, uprawnienia i cele polityczne* i *Terroryzm, usprawiedliwienie i złudzenia* wchodzi w skład piątej części omawianej antologii. Jak twierdzą redaktorzy wyboru: „po 11 września 2001 roku zagadnienie terroryzmu zyskało inny wymiar”. Dlatego w rozdziale tym znajdziemy definicje terroryzmu i jego charakterystyczne cechy: przemoc, która jest skierowana przeciwko niewalczącym (*noncombatants*) w celu ich zastraszenia, i przymus.

Część szósta omawianej antologii skupia się na torturach, prezentuje poglądy za ich dopuszczalnością i przeciw. David Sussman w artykule *Co jest złego w torturach?*

uważa, że tortury najbardziej niszczą podmiotowość torturowanego. W konkluzji autor rozważa to, czy pewne uprawnione względy militarne lub prawno-karne procedury mogą przesądzić o dopuszczalności tortur. Zauważa, że jest to problem do gruntownego zrozumienia moralności kary, wojny i obrony własnej.

Gorąco polecam lekturę prezentowanej antologii w całości, a mniej zorientowanym czytelnikom – po zapoznaniu się z obszernym i wyczerpującym wstępem redaktorów – z wybranymi tekstami. Posiadają one olbrzymi walor filozoficzny, etyczny i prawny, szczególnie w jego aspekcie międzynarodowym.